

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildnings- och forskningsnämnden för lärarutbildning
Lärarprogrammet, examensarbete 10 poäng

Alternativa läromedel i sex- och samlevnadsundervisning i relation till målen i kursplanen för biologi

Helena Lundqvist och Anders Larsson

Examensarbete på LAU350

Handledare: Florentina Lustig

Examinator: Mats Hagman

Rapportnummer: VT06-2611-50

Abstrakt

Institution: Institutionen för pedagogik och didaktik, Nya Lärarprogrammet LAU350

Författare: Helena Lundqvist & Anders Larsson

Handledare: Florentina Lustig

Titel: Alternativa läromedel i sex- och samlevnadsundervisning i relation till målen i kursplanen för biologi

Rapportnummer: VT06-2611-50

Nyckelord: Alternativa läromedel, sex- och samlevnadsundervisning, mål i kursplanen för biologi.

Syfte

Syftet med vårt arbete är att titta på ett i samråd med RFSU bestämt urval av alternativa läromedel och se om de uppfyller de mål som styrdokumentet ställer på undervisning i sex- och samlevnad på grundskolan. Arbetet utgår ifrån våra egna ämneskombinationer och fokuserar på kursplanen för ämnet biologi. Vi vill hitta ett material som kan gagna eleverna i tonåren att utvecklas i samband med sex- och samlevnadsundervisning.

Metod

Som metod för att kunna jämföra litteraturen väljer vi att göra en dokumentanalys. Vi väljer att göra en komparativ studie av de enligt RFSU Ungdoms rapport svartlistade böckerna med böcker från RFSU:s ”pedagogens grundkit”. Vid vår dokumentanalys har vi valt att undersöka flera texter med hjälp av ett mindre antal mer övergripande tematiska aspekter. Resultatet kring böckerna kommer att redovisas bok för bok men med fem aspekter som underrubriker.

Resultat

”Pedagogens grundkit” består av två böcker som ingående beskriver könsorganen. De övriga sex böckerna kan man kort sammanfatta som lärarhandledningar av olika slag. En sak har alla dessa lärarhandledningar gemensamt, de innehåller alla många exempel på olika diskussionsuppgifter, värdringsövningar, metodavsnitt mm. Där finns det mycket att hämta för att föra en dialog med eleverna på olika sätt. Om vi ska titta kritiskt på ”pedagogens grundkit” så saknas avsnittet befruktning, men vi saknar även mer material riktat direkt till eleven, d v s så kallade ”fakta texter”.

Diskussion

”Pedagogens grundkit” gagnar eleverna då materialet har väldigt mycket diskussionsunderlag, värdringsövningar och elevaktiviteter. Vi tror att en pedagog som har läst och begrundat över denna litteratur får en helt annan insikt och kunskap, än en pedagog som bara studerat läroböcker i biologi.

Förord

Resan har varit lång men nu börjar man se slutet på denna pedagogiska resa, resan fram till en utbildning i form av grundskolelärare. Att skriva examensarbete var en ny erfarenhet som tog oss ut på nya upplevelser och motgångar. Att nu vara färdig som lärare och på väg ut i arbetslivet känns både underbart och skrämmande. Underbart att äntligen få testa sina vingar som fullfjädrad pedagog men även skrämmande att bli lämnad ensam med en flock hungriga vargar i form av elever. Vi vill tacka alla som hjälpt oss när vi skulle skriva examensarbete, alla som lånat ut böcker, alla som har gett oss böcker, tipsat om böcker och har läst och kritiserat vårt arbete. Men framför allt vår stackars hund Saxon som fått stå ut med sena nätter och tidiga mornar, ett himla tjatande och gnatande, ett himla spring fram och tillbaka. Nu hoppas vi att du får lite lugn och ro.

Helena Lundqvist & Anders Larsson
Göteborg 2006-05-24

Innehållsförteckning

---

1. Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Definitioner.....	6
2. Syfte	9
2.1 Övergripande syfte	9
2.2 Problemformulering	9
3. Litteraturgenomgång	10
3.1 Styrdokumentet.....	10
3.1.1 Skollagen	10
3.1.2 Lpo 94.....	10
3.1.3 Kursplaner för grundskolan	11
4. Teoretisk anknytning	12
4.1 Ungdomar och sex- och samlevnad.....	12
4.2 Hur sex- och samlevnadsundervisningen bör se ut	12
4.3 Samhället och sex- och samlevnad.....	13
4.4 Hur skolans sex- och samlevnadsundervisning ser ut idag	14
5. Metod	16
5.1 Urval	16
5.2 Textanalys.....	17
5.3 Studiens tillförlitlighet.....	19
6. Resultat	20
6.1 Läroböcker i biologi	20
6.2 RFSU ”Pedagogens grundkit”	23
7. Diskussion	30
7.1 Läroböcker i biologi	30
7.2 RFSU ”Pedagogens grundkit”	31
Referenser.....	34
Bilaga 1	37

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Vi har ägnat snart fem år åt lärarutbildningen. Under utbildningens gång har vi följt debatten i media och i politik kring skolans sex- och samlevnadsundervisning. Debattens fokus har varit kring undervisningens brister. Mycket tyder på att ungdomarna i skolan får en väldigt varierande undervisning i sex- och samlevnad. Allt ifrån en reflekterande och diskussionsbaserad undervisning till den så kallade traditionella, rent biologiska undervisningen. Det brister både på lokal skolnivå och i lärarutbildningen. Då funderar vi på vår egen situation som blivande lärare.

Vi tror att vi som nyexaminerade lärare kommer att ta hjälp och luta oss mot läroböckerna i början, framförallt om våra kunskaper i ämnet brister. Därför anser vi att det är otroligt viktigt att man har bra läroböcker till förfogande.

Av en slump läste vi RFSU Ungdoms rapport (Ryng, A. Sysimetsä, T. Björk och Blomqvist, M. 2003) där de har svartlistat flera läroböcker i biologi för dess bristfälliga innehåll gällande HBT (homo- bi- och trans) - ungdomars exkludering. Behovet av saklig information om identitet och sexualitet är extra stort i högstadieåldern, då många påbörjar sin identitetssökande process. Bristen på undervisning i kombination med dålig eller obefintlig information i läromedel kan ha en negativ påverkan på ungdomars identitetssökande process.

Då började vi fundera på vad för alternativa läromedel det finns till de klassiska läroböckerna, och då framförallt gällande sex- och samlevnadsundervisningen.

Vi vill undersöka alternativ till de läromedel som finns ute på skolorna idag. För att begränsa oss har vi valt att titta på ett material som Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU) har tagit fram och som de kallar ”Pedagogens grundkit”. Det är en samling böcker om sex- och samlevnad som RFSU rekommenderar. Detta material vill vi ställa mot styrdokumentet och då framförallt kursplanen för biologi för att se om detta är ett bra alternativ till de vanliga läroböckerna. Då det är väldigt många böcker får vi välja ut några i samråd med RFSU för att begränsa oss.

För att enklare kunna se skillnaden på en ”bra” respektive ”mindre bra” text så väljer vi att göra en jämförande studie av RFSU Ungdoms svartlistade böcker med böckerna från RFSU:s ”pedagogens grundkit”.

De styrdokument vi kommer att arbeta med är skollagen, läroplanen och kursplaner i de naturorienterade ämnena, idrott och hälsa men framförallt kursplanen för biologi för grundskolans senare del.

1.2 Definitioner

Här presenterar vi ett antal förkortningar och begrepp som vi använder oss av i arbetet. Vi anser att dessa begrepp är viktiga och behöver klargöras så att inte missuppfattning sker.

RFSL

Riksförbundet för sexuellt likaberättigande (RFSL), är ett förbund som verkar för homosexuella, bisexuella och transpersoner. RFSL bildades 1950 och är därmed en av världens äldsta organisationer av sitt slag (www.rfsl.se 2006-04-20).

RFSL Ungdom

RFSL:s ungdomsförbund (www.rfslungdom.se 2006-04-20).

RFSU

Riksförbundet för sexuell upplysning (RFSU), startades 1933 av Elise Ottesen Jensen. RFSU arbetar med upplysning, utbildning och opinionsbildning genom att arrangera kurser, konferenser och delta i debatter. De utbildar även lärare, sjukvårdspersonal och egna informatörer. Dessutom bedrivs ett omfattande internationellt samarbete med liknande organisationer i andra länder (www.rfsu.se 2006-04-20).

HBT

Homo-, Bi- och Transsexuella.

Befruktning

Befruktning, *konception*, den biologiska process då könsceller (spermie och äggcell) förenas och en ny individ börjar bildas. Kromosomerna i könscellerna förenar sig, varigenom den nya individens arvsanlag fastställs. Äggcellen delar sig därefter och fosterutvecklingen har börjat. Befruktning sker hos människor vid samlag men kan också ske genom olika typer av insemination eller utanför kroppen (NE, 2006-05-11).

Heteronormativitet

Det innebär att samhället har [heterosexualitet](#) som [norm](#) för vuxna människors samliv. Normen kan enkelt sammanfattas som att [män](#) med [manligt](#) beteende förväntas åtrå och skapa [romantiska](#) och [sexuella](#) relationer med [kvinnor](#) med [kvinnligt](#) beteende, och vice versa. Detta innebär att t ex en feminin man som åtrår kvinnor bryter mot heteronormativiteten, likaså en maskulin man som inte åtrår något kön, eller en feminin kvinna som åtrår andra kvinnor. Normens styrka kan leda till att andra [sexuella läggningar](#) och även andra [könsidentiteter](#) och sätt att förhålla sig till könsnormer undanträngs som möjliga sätt att vara och leva tillsammans på. Detta kan uttryckas bland annat i förväntningar och föreställningar om att en person är heterosexuell tills motsatsen bevisats. Språkligt tar sig normen uttryck i till exempel meningen "din mamma och din pappa", som utgår från att det tilltalade barnet lever i en familj med föräldrar av respektive kön, ett antagande som kan ses som ett utslag av heteronormativitet (Wikipedia, 2006-05-11).

Etik

Etik (av grek. \thiko´s 'som har att göra med karaktären', 'moralisk', 'sedlig'), studiet av moraliska fenomen och föreställningar, av gammalt en gren av såväl filosofin som teologin. Etik och moral uppfattas ibland som synonymmer, men här avses med moral människors praktiska handlande och därmed förbundna, inte alltid klart uttryckta värderingar. En persons eller grupp moral visar sig i vad den gör eller underlåter att göra. Med etik avses den teoretiska reflexionen över moralen och dess grund (NE, 2006-05-18).

Fördomsfri

Fri från fördom. Fördom, negativ attityd mot individer och företeelser vilken bygger på vissa lätt identifierbara egenskaper hos dessa utan att annan tillgänglig information blir beaktad. Ofta är fördomar antipatier som bygger på felaktiga och nästan orubbliga generaliseringar, vilka hindrar rättelse även om starka motargument skulle uppbringas. Liksom attityder i allmänhet anses inom socialpsykologin fördomar bestå av s.k. kognitiva, affektiva och intentionella komponenter (NE, 2006-04-20).

Jämställdhet

Jämställdhet innebär att kvinnor och män har samma rättigheter, skyldigheter och möjligheter inom alla väsentliga områden i livet. Jämställdhet förutsätter en jämn fördelning av makt och inflytande, samma möjligheter till ekonomiskt oberoende, lika villkor och förutsättningar i fråga om företagande, arbete, arbetsvillkor samt utvecklingsmöjligheter i arbetet, lika tillgång till utbildning och möjligheter till utveckling av personliga ambitioner, intressen och talanger, delat ansvar för hem och barn samt slutligen frihet från könsrelaterat våld. Denna artikel fokuserar på tre väsentliga jämställdhetsområden: för det första arbetsmarknad, utbildning och försörjning, för det andra familj och föräldraskap samt för det tredje makt och inflytande. (För området könsrelaterat våld, se [kvinnomisshandel](#).) Perspektivet är svenskt, men rymmer även internationella utblickar (NE, 2006-05-03).

Kränkande behandling

(ofta perf. part.) behandla (ngn) nedsättande genom att angripa den personliga hedern i ord el. genom handling (NE, 2006-05-03).

Könsroll

Sammanfattande term för socialt och kulturellt betingade skillnader mellan könen vad avser beteende, värderingar, normer, föreställningar, resurser, makt och prestige. Könsrollen är också förknippad med ideologiska föreställningar om hur förhållandena mellan könen bör vara (NE, 2006-05-19).

Läromedel

Pedagogiskt hjälpmedel för direkt användning i undervisningen (Nordstedts Ordbok,1997).

Lärobok

Bok som ger grundläggande kunskaper i ngt ämne (Nordstedts Ordbok,1997).

Preventivmedel

Preventivmedel, medel som förebygger att samlag resulterar i graviditet (NE, 2006-05-03).

Samlevnad

Liv tillsammans med andra människor spec. med tanke på samarbete och hänsynstagande; ofta om parförh. men ofta inte i första hand med tanke på sexualitet (NE, 2006-04-20).

Sexualitet

Sexualitet (ytterst av lat. *se'xus* 'kön') är i biologin benämning på de beteenden som är förknippade med könligen fortplantning (se [fortplantning](#), [könsöykel](#) och [könsroll](#)). Den mänskliga sexualiteten innefattar olika behov och handlingsmönster, vilka kommer till uttryck i fortplantningsbeteende, tillfredsställandet av biologiska drifter, intima och emotionella relationer, sexuell njutning och rekreation. Världshälsoorganisationen (WHO) har formulerat följande definition: "Sexualitet är en integrerad del av varje människas personlighet, och det gäller såväl man och kvinna som barn. Den är ett grundbehov och en aspekt av att vara mänsklig, som inte kan skiljas från andra livsaspekter. Sexualitet är inte synonym med samlag, den handlar inte om huruvida vi kan ha orgasmer eller inte, och är heller inte summan av våra erotiska liv. Dessa kan men behöver inte vara en del av vår sexualitet. Sexualitet är mycket mer: den finns i energin som driver oss att söka kärlek, kontakt, värme och närhet; den uttrycks i vårt sätt att känna och väcka känslor samt att röra vid varandra. Sexualiteten påverkar tankar, känslor, handlingar och gensvar och därigenom vår psykiska och fysiska hälsa". Betonas bör även sexualitetens betydelse för att bekräfta individens könsidentitet som kvinna eller man och sexuella orientering som hetero-, homo- eller bisexuell. Sexualiteten kan också användas i negativa syften som för att dominera, förtrycka, kränka eller åsamka enskilda eller grupper av människor psykisk och fysisk skada (NE, 2006-04-20).

Sexuellt överförbara sjukdomar.

Sexuellt överförbara sjukdomar, *sexuellt överförbara infektioner*, eng. *sexually transmitted diseases*, *STD*, *sexually transmitted infections*, *STI*, dels könssjukdomar (veneriska sjukdomar, genitala infektioner), dels också sådana sjukdomar där symtomen inte är lokaliserade till könsorganen men som överförs vid sexuella kontakter. Exempel på den senare kategorin är hepatit (smittsam gulsot) och – framför allt – HIV-infektion (NE, 2006-05-10)

2. Syfte

2.1 Övergripande syfte

Syftet med vårt arbete är att titta på ett i samråd med RFSU bestämt urval av alternativa läromedel och se om de uppfyller de mål som styrdokumentet ställer på undervisning i sex- och samlevnad på grundskolan. Arbetet utgår ifrån våra egna ämneskombinationer och fokuserar på kursplanen för ämnet biologi. Vi vill hitta ett material som kan gagna eleverna att utvecklas under tonåren i samband med sex- och samlevnadsundervisning.

2.2 Problemformulering

- Vilken/vilka böcker eller kombinationer av böcker i ”pedagogens grundkit” täcker upp styrdokumentens mål helt?
- På vilket sätt kan användning av dessa böcker gagna elever?

3 Litteraturgenomgång

3.1 Styrdokumenten

För att vi ska kunna förhålla oss till detta ”pedagogens grundkit” vill vi först undersöka vad våra styrdokument säger om ämnet sex- och samlevnad. De styrdokument vi använt oss av är skollagen, läroplanen, Lpo 94, och de nationella kursplanerna för grundskolan i No, Biologi och Idrott och hälsa. Vi har valt att begränsa oss till dessa kursplaner, trots att ämnet även tas upp i andra kursplaner. Detta urval av kursplaner grundar vi på vår kommande lärarkompetens.

3.1.1 Skollagen

I skollagen finns inte formuleringen ”sex- och samlevnad” med alls utan i skollagen finns mer allmänna formuleringar kring värdegrunden. På två ställen i skollagen finns formuleringar som vi anser berör ämnet sex- och samlevnad.

1 kap. 2§

”... Verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar. Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskilt skall den som verkar inom skolan.

1. främja jämställdhet mellan könen samt
2. aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden. Lag (1999:886)”.

14 kap. 2 § ”Skolhälsovården har till ändamål att följa elevernas utveckling, bevara och förbättra deras själsliga och kroppsliga hälsa och verka för sunna levnadsvanor hos dem.”

3.1.2 Lpo 94 (läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet)

Lpo 94 handlar i stora drag om att skolan ska gestalta och förmedla samhällets grundläggande värden. Det handlar om värden så som människolivets okränkbarhet, alla människors lika värde, individens frihet och integritet, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta. Skolan och undervisningen ska även vara icke-konfessionell. Dessa värden ska genomsyra hela skolans verksamhet. Även den etiska aspekten tas upp och då framförallt under rubriken ”mål och riktlinjer”.

”Skolan skall sträva efter att varje elev

- utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter” (Lpo 94 s. 23).

Formuleringen ”sex- och samlevnad” finns endast med på ett ställe i Lpo 94. Det är under rubriken rektorns ansvar.

”Rektorn har ansvaret för skolans resultat och har därvid, inom givna ramar, ett särskilt ansvar för att: ... ämnesövergripande kunskapsområden integreras i undervisningen i olika ämnen. Sådana kunskapsområden är exempelvis miljö, trafik, jämställdhet, konsumentfrågor, sex- och samlevnad samt riskerna med tobak, alkohol och andra droger” (Lpo 94 s. 31).

3.1.3 Kursplaner för grundskolan

I de naturorienterade ämnena finns dels en övergripande kursplan och dels en kursplan till varje ämne. Vid betygsättning i de olika No ämnena så ska man titta på både den övergripande kursplanen och den mer specifika kursplanen i respektive ämne. ”De olika delarna bildar tillsammans det nationella uppdrag för utbildningen i de naturorienterade ämnena” (Skolverket, 2000, A.).

De naturorienterade ämnena

När man bara tittar på den övergripande kursplanen för de naturorienterade ämnen så finner man ingen sex- och samlevnadsundervisning. Samlevnad nämns bara i ett litet fragment på ett följande sätt: eleven ska ”kunna använda sina kunskaper om naturen, människan och hennes verksamhet som argument för ståndpunkter i frågor om miljö, hälsa och samlevnad” (Skolverket, 2000, A.).

Biologi

När man granskar kursplanen för biologi så finns det klara direktiv på vad som skall ingå. Det är inte så mycket men sex- och samlevnad finns med. Eleven skall bland annat ”Kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer” (Skolverket, 2000, B.) efter det nionde skolåret. Detta ställer höga krav på både elever och lärare för att uppfylla dessa mål. Eleven ska även ha kunskap om vad befruktning innebär, ha kännedom om kroppens organ och hur de fungerar tillsammans. Sedan ska eleven även ha kunskap om preventivmetoder och sexuellt överförbara sjukdomar. Så en stor del av sex- och samlevnadsundervisningen är förlagd under kursplanen i biologi.

Idrott och hälsa

I kursplanen för idrott och hälsa finns inte formuleringen sex- och samlevnad med alls. Men det finns en del i kursplanen som vi anser kan kopplas till sex- och samlevnadsundervisning. Det står att ”Ämnet står för en helhetssyn på människan, dvs att kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra, och kan på så sätt medverka till elevens kroppsuppfattning utvecklas”(Skolverket, 2000, C.). Samtidigt har ämnet en väldigt stor betoning på det fysiska och psykiska välbefinnandet i form av idrott och hälsa. ”Ämnets kärna är idrott, lek och allsidiga rörelser...” (Skolverket, 2000, C.).

Sammanfattningsvis finns sex- och samlevnad bara specifikt angivet i kursplanen i biologi. Därmed faller ämnesområdet naturligt i biologilärarens händer, och blir därför lätt ensidigt och väldigt fysiologiskt och faktainriktat.

4 Teoretisk anknytning

4.1 Ungdomar och sex- och samlevnad

Det skiljer sig mellan olika kulturer hur man hanterar sexualiteten, men de flesta kulturer strävar efter att kontrollera förhållandet mellan könen. I Sverige har vi obligatorisk sex- och samlevnadsundervisning i skolan medan man i andra länder exempelvis gifter bort de unga flickorna för att komma bort från oönskad föräktenskaplig sexualitet. Ungdomarna världen över däremot skiljer sig inte nämnvärt gällande deras tankar, frågor och nyfikenhet kring sexualitet. Ingen kan missa deras utveckling med alla uppenbara biologiska förändringar både kroppsliga och beteendemässiga. ”De bemöts inte längre som ”sexuellt oskyldiga” barn utan tillskrivs sexuella förmågor, intressen och färdigheter.” (Lundberg, P.O. 2002 s. 85). Vuxnas fokus på ungdomssexualitet bidrar även till att göra frågan om sexualiteten till en av de mest centrala i unga människors liv. Ungdomarnas sexuella utveckling sker inte oberoende av omgivningens värderingar. ”Hur den enskilde individen praktiskt och emotionellt inkorporerar sexualiteten i sin personlighet och vardag bestäms av de normer, värden och ideal som hon eller han internaliserar under barndom och uppväxt.” (Lundberg, P.O. 2002 s. 85).

”Barn och ungdomar inhämtar kunskaper, värderingar och normer kring sexualitet från vuxenvärden; i kamratgruppen lär sig flickor och pojkar vad vuxna inte lär dem om sexualitet” (Barron, K, 2004 s. 109). Enligt en undersökning som vänder sig till ungdomar mellan 16 och 25 år över hela landet, uppgav 67 % att de huvudsakligen fått information om sexualitet, preventivmedel och sexuellt överförbara sjukdomar i skolan. (Forsberg, M, 2000). Här ser man att skolan utgör en viktig del av ungdomarnas sex- och samlevnadsundervisning. I Sverige är ungdomssexualiteten mer accepterad än i flertalet andra länder. Svenska ungdomar tenderar också att ha sin samlagsdebut vid en något lägre ålder än i de flesta icke-nordiska länder (Lundberg, P.O, 2002). Detta innebär att det krävs en tidig och bra sex- och samlevnadsundervisning i skolan.

4.2 Hur sex- och samlevnadsundervisningen bör se ut

Sexualupplysningen har funnits under många århundraden och har styrts av pekpinnar, etik, moral och varningar. Den har inte alltid funnits i organiserad form utan spridits i folkmun och mellan barnmorskor och läkare. På 1500-talet trodde man att om en man och kvinna fick utlösning samtidigt så skulle möjligheten för kvinnan att bli gravid vara större. (Rooth, H. Centerwall, E. Olsson, H. Löf, C. och Nilsson, A., 2005).

Idag vill man se en organiserad sex- och samlevnadsundervisning. Inte bara en ren biologisk genomgång utan man vill även ”Kunna föra diskussioner om sexualitet och samlevnad och därvid visa respekt för andras ståndpunkter och för olika samlevnadsformer” (Skolverket, 2000, Bi). Här kommer även en etisk aspekt av sex- och samlevnadsundervisningen in. Denna aspekt tas inte bara upp i kursplanen för biologi utan även i Lpo 94 under rubriken ”mål och riktlinjer”.

Etik står för teoretiska reflektioner över mänskliga värderingar och handlingar och motiven för dessa. Sexuella värderingar har i stor utsträckning sin utgångspunkt i människosynen, som i sin tur utgör grunden för etiska ställningstaganden. De flesta i vårt samhälle ansluter sig till den humanistiska människosynen, vilken innebär att människan är ett subjekt, ett jag, som har frihet, ansvar och mänsklig värdighet. Alla människor är lika med avseende på människovärdet. Att respektera människans människovärde innebär att hon behandlas och betraktas som den individ hon är i sig och inte i egenskap av vad hon gör eller har. (Lundberg, P.O. 2002).

”RFSU har sedan det bildades 1933 ansett att skolan är en av de viktigaste grundbultarna i sexualupplysning, och av största betydelse för barns och ungdomars sexuella välbefinnande” (Olsson, H, 2003 s. 7). RFSU anser att sex- och samlevnadsundervisningen skall vara bred och att samtal bland annat om kroppen, relationer, värderingar och samhällets sexualsyn ska ingå. De anser även att alla vuxna i skolan skall utbildas för att stödja sex- och samlevnadsundervisningen. Boken *Sexualiteter* (Centerwall, E, 2003) betonar RFSU:s grundläggande tre friheter; frihet att välja, frihet att njuta och frihet att vara.

Frihet att välja: handlar om att man själv väljer ut sitt sexuella liv och sina ja och nej till sexuella situationer. Skolan har inte rätt att fördöma elevers sätt att uttrycka sin sexualitet så länge inte någon blir kränkt.

Frihet att njuta: innebär kunskap om sig själv som sexuell varelse och att kunna agera utifrån sin egen lust. Skolan ska här förmedla en positiv syn på sexualitet.

Frihet att vara: kopplar sexuella frågor till identitet och utveckling. Att man kan välja sitt sätt att vara och sina attraktioner utifrån en djupare övertygelse man känner. Skolan ska ha en positiv grundinställning till det sexuella identitetssökandet som ett sätt att finna de individuella svaren om sin personlighet.

”Ingen av dessa friheter får utövas på någon annans bekostnad. Man har inte rätt till en frihet som gör en annan ofri. Så de normer som skapas utifrån dessa tre friheter innehåller ett bejakande av sexualiteten och sätter upp normer för hur man ska behandla andra.” (Centerwall, E, 2003 s. 12). Dessa tre friheter grundar sig i en humanistisk människosyn och återger människans frihet, ansvar och värdighet.

4.3 Samhället och sex- och samlevnad

När man ser till samhällets utveckling så är det tydligt att samhället har blivit öppnare och mindre fördomsfullt, fokus på sex- och samlevnad har ökat drastiskt de senaste åren och nästan alla kvällstidningars löpsedlar handlar det om sex. De nya familjeformerna har börjat slå igenom men inte i undervisningen där dominerar heteronormativitet starkt.

”Heterosexualiteten är inte längre självklar. Man frågar inte längre självklart efter pojk- eller flickvänner på ungdomsmottagningen – man ställer frågor kring eventuell partner.” (Rooth, H. Centerwall, E. Olsson, H. Löf, C. och Nilsson, A., 2005 s. 67). Vidare så tar författaren (Olsson, H, m fl 2005) upp att så som kvinnokroppen exploateras idag kunde man inte föreställa sig för 30 år sedan. Att man i samhället har gjort kvinnokroppen till ett objekt har blivit ett folkhälsoproblem. Det påpekas även i boken *Sexualitet och hälsa* (Hulter, B. 2004) att i reklam visas bilder på sexiga och lättklädda kvinnor som kan kännas kränkande för unga kvinnor. Man skulle kunna tro att kvinnans kropp är bara det som räknas och att den endast finns för stimulans för andras lust. ”Det är lätt att känna sitt människovärde reducerat och sin egen kropp som otillräcklig i mötet med perfekta och retuscherade bilder på ‘idealkroppar’.” (Hulter, B, 2004 s. 49). Även språkbruket har förändrats bland ungdomar, det har blivit råare och användning av fula ord som könsord, hora och slampa m fl har ökat. Enligt skolverkets

rapport (1999) finns det en koppling mellan det hårda språkbruk och avsaknad av väl genomtänkt sex- och samlevnadsundervisning på skolorna. En väl genomtänkt undervisning skulle kunna ge orden en mindre laddning, styrka flickornas egenvärde och skapa ett bättre samspel mellan flickor och pojkar.

4.4 Hur skolans sex- och samlevnadsundervisning ser ut idag

Det finns flera olika rapporter som pekar på att skolans sex- och samlevnadsundervisning brister. I Skolverkets rapport (1999) har tretton utbildningsinspektörer granskat hur 80 skolor arbetar med sex- och samlevnadsundervisning. Granskningen har utförts med tonvikt på jämställdhet. Resultaten har sedan analyserats mot bakgrund av läroplanernas övergripande mål och de mål som finns specifikt för kunskapsområdet. Rapportens slutsats visar att undervisningen i sex- och samlevnad har en väldigt stor variation dels mellan skolor men även inom en och samma skola. Enligt rapporten finns både bra och mindre bra insatser på skolorna. Rapporten påvisar även att skolorna inte har utvecklat någon dokumentationsform för arbetet vilket leder till att kollegor och skolledning inte kan ta del av arbetet. Ett sammanfattande och framträdande drag i rapporten är därför att eleverna har väldigt olika möjlighet att skaffa sig kunskaper om och få insikt i sexualitet och samlevnad. Ett tydligt mönster som gäller alla skolorna är att endast ett fåtal av skolorna har några nedskrivna mål för sin sex- och samlevnadsundervisning.

En förutsättning för att som lärare kunna bidra med en bra och genomarbetad sex- och samlevnadsundervisning är att man har bra ämneskunskaper vilket lärarutbildningen ska bidra med. I rapporten Kartläggning av Sex- och samlevnadsundervisningen på Svenska lärarutbildningar (RFSU, 2004) var syftet att ge en översikt på kursutbudet som rör sex- och samlevnad på lärarutbildningen. Resultatet som ges är att 6 % av alla lärarstuderande läser sex- och samlevnad under sin utbildning. Detta beror på bland annat på att bara 10 av de 23 lärarhögskolor har valbara kurser i sex- och samlevnad. I rapporten problematiseras det låga kursutbudet i sex- och samlevnad på lärarutbildningarna. Det finns flera faktorer som bidrar till avsaknaden av kurser. Bland annat så är det många lärarutbildare som anser sig ha för dåliga kunskaper i ämnet, man skyller också på dålig ekonomi och avsaknad av utrymme. Här är det viktigt att komma ihåg att lärarutbildningen befinner sig under ständig press från olika organisationer, massmedia och regeringen om vilka ämnen som ska ingå i utbildningen. Enligt den allmänna föreställningen ska ju lärarutbildningen täcka in alla livets viktiga kunskaper. Därmed har de flesta nyexaminerade lärare en ganska dålig kunskapsgrund att stå på i ämnet sex- och samlevnad.

Eftersom det saknas vägledning om hur man som lärare ska få eleverna att uppnå kunskapsmålen blir sex- och samlevnadsundervisningens innehåll styrd av det biologiböckerna tar upp. Undervisningen blir där med till stora delar biologiskt inriktad och handlar om anatomi, graviditet, onani, menstruation, preventivmedel och könssjukdomar (Juvall, T. och ChuChu Petersson, A, 2005). Det framgår från skolverkets rapport (1999) att undervisningen då ofta är traditionellt upplagd och att litet utrymme ges för reflektion och samtal.

RFSL Ungdom har skrivit en rapport (Ryng, A., Sysimetsä, T. och Björk Blomqvist, M., 2003) där de har tittat på i vilken utsträckning de biologiböcker som enligt deras kartläggning används i skolor idag, inkluderar eller exkluderar HBT – ungdomar. Därefter redovisas en analys av resultatet av granskningen. Analysen leder fram till en listning av de olika biologiböckerna, där RFSL ungdom har svartlistat 7 av 15 granskade biologiböcker som de

anser är kränkande och inte sanningsenliga. Rapporten pekar också på att man valt att i nyare böcker revidera texterna, men att detta i väldigt få fall lett till att böckerna blivit bättre. Detta enligt rapporten, är särskilt iögonenfallande då samhället ändå med tiden har blivit öppnare och mindre fördomsfullt, men denna utveckling återspeglas inte i böckerna som produceras. Det har utgivits flera artiklar och skrifter efter RFSL:s rapport som kommenterar rapporten eller vidtagna åtgärder på skolor. Bland annat har Sveriges Radio (Daniel Velasco, 2004) gjort en enkätundersökning som visar att många högstadieskolor behåller biologiböcker som är svartlistade av RFSL Ungdom.

I en D uppsats från Södertörns Högskola sammanfattar man ett innehåll av 8 biologiböcker från 5 olika förlag. Uppsatsens syfte är att analysera vilka föreställningar om sexualitet, kön och sexuell läggning som reproduceras genom läromedel i biologi i högstadiets sex- och samlevnadsundervisning. "... kan biologiböckerna lite tillspetsat sammanfattas med att de utgår från att läsaren är en vit, svensk, heterosexuell pojke som onanerar, gillar porr och vill ha samlag utan att skaffa barn, men som i framtiden vill bilda familj med en kortare vit, svensk, heterosexuell flicka som har svårare att bli upphetsad och få orgasm, påverkas negativt av sina hormoner och menstruationer och inte tycker om porr." (Nysäter, E, 2004 s. 49).

RFSU har på sin skolsajt tagit fram någonting som de kallar "pedagogens grundkit" där de har valt ut alternativt material. Vi vill med det här examensarbetet titta närmare på detta grundkit och ställa det mot styrdokumentet för att se om grundkittet räcker till för att uppfylla de mål och anvisningar som finns i styrdokumentet.

5. Metod

Efter att ha läst RFSL Ungdoms rapport (Ryng, A. Sysimetsä, T. Björk Blomqvist, M, 2003) fördjupade vi oss i styrdokumentet för de ämnen som för oss var aktuella för att se i vilken utsträckning sex- och samlevnadsundervisning nämns där. Samtidigt studerade vi relevant litteratur, relevanta rapporter och metodböcker som handlar om hur man skriver ett examensarbete. För att hitta lämpligt alternativt material började vi med att vända oss till RFSU. Vi upptäckte snabbt att det finns väldigt mycket alternativt material som rör sex- och samlevnadsundervisning, och vi såg behov av att begränsa oss. På RFSU:s hemsida presenteras det ett ”Pedagogens grundkit” som vi fastnade för. Där presenterades det som en bra grund till pedagogen och att det bör finnas på varje skola. Vi bestämde oss för att titta närmare på de läroböcker som RFSL Ungdom svartlistat och jämföra dessa med böcker ur ”pedagogens grundkit”. Efter insamling av litteratur har vi valt att fördela studerandet av litteraturen mellan oss. Vi har sedan delgett varandra dess innehåll och diskuterat hur relevanta delar kunnat användas. För att få hjälp med hur man skriver och utformar texter så har vi använt boken Svenska skrivregler (2000).

5.1 Urval av litteratur för textanalys

Av RFSL Ungdoms sju svartlistade läroböcker så var fem stycken för högre åldrar, d v s åk 6-9 och gymnasiet och två av dem för lägre åldrar d v s åk 0-5. De böcker vi valt att titta närmare på är de böcker som rör de högre åldrarna. För att få tag på böckerna vände vi oss först till bibliotek men sedan även till en skola vi hade kontakt med sedan tidigare. Vi har under den tidsram vi haft att förhålla oss till fått tag på fyra av fem böcker. Den femte boken har vi inte lyckats få tag på.

De fyra svartlistade läroböcker ur RFSL Ungdoms rapport vi tittat på är:

Andréasson, B., Bondeson, L., Forsberg, K., Gedda, S., Luksepp, K. och Zachrisson, I. (1986). *BIOS: Biologi för högstadiet*.

Beijer, K. (1990). *LIV: Om växter, djur och människokroppen*.

Carlsten, A. Linnman, G. Linnman, N. Magnusson, L. och Wennerberg, B. (1995). *Biologiboken: För grundskolans senare årskurser Lpo 94*.

Arenlind, W. (1982) *Biologi 2: faktabok*.

”Pedagogens grundkit” innehåller (i skrivande stund, 18-05-2006) tolv titlar samt förslag på läsvärda tidningar/tidskrifter. För att kunna välja bland dessa titlar samtalande vi med Hans Olsson som är projektledare för utbildning och skolfrågor på RFSU och framtagaren av ”pedagogens grundkit”. Hans syfte med ”pedagogens grundkit” är att läraren härigenom skall få en bra grund att stå på inför sex- och samlevnadsundervisningen. Detta är tänkt till grundskolans senare år och gymnasiet. Grundkitet är inte framtaget med utgångspunkt i några styrdokument. RFSU letar hela tiden efter bra böcker att lägga med i grundkitet men det får inte bli för många böcker tycker Hans, utan det måste vara en rimlig mängd för att läraren ska kunna hinna med att tillgodogöra sig allt. Dessutom får det inte ta hela läromedelsbudgeten. Tanken är att det skall ses över en gång varje år för att byta ut böcker som känns för gamla

eller komplettera med fler och nyare böcker. Hans Olsson rekommenderade oss vissa titlar mer än andra då dessa kan kopplas till undervisning. De övriga titlarna innehåller mer fördjupande kunskaper så som 1900-talets utveckling av sexualupplysning. Vi valde att begränsa oss till de åtta titlar som kan kopplas till undervisning och detta urval grundar sig i Hans Olssons rekommendation. Delar av materialet skickade Hans Olsson hem till oss, andra delar fanns på bibliotek och ännu andra fann vi på ”centrum för barn och ungdomars hälsa” som Hans Olsson tipsade oss om.

De åtta titlarna ur ”pedagogens grundkit” är:

Centerwall, E. (1995) *”Kärlek känns! Förstår du” Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan.*

Olsson, H. (2003) *Sexatlas för skolan. Vägvisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan och gymnasiet.*

Centerwall, E. (2003) *Sexualiteter.*

Röda tråden - handbok i sexualitet och samlevnad. (1995).

Nevin, T. (2002). *Fittfakta- en skrift om kvinnans kön.*

Laack, S. (2002). *Kukkunskap - en skrift om mannens kön.*

Berg, B (2005) *Genuspraktika.*

Olsson, H. Centerwall, E. Öhgren, H. Lennerhed, L. och Tikkanen, R. (2003) *Kondomboken - handledning med elevmaterial från RFSU.*

5.2 Textanalys

Som metod för att kunna jämföra litteraturen väljer vi att göra en dokumentanalys. Vi väljer att göra en komparativ studie av de enligt RFSU Ungdoms rapport svartlistade böckerna med böcker från RFSU:s ”pedagogens grundkit”.

När vi tittar på ”pedagogens grundkit” kommer vi se till varje bok för sig, men även möjligheten för dem att komplettera varandra, då det trots allt är ett ”kit”. Här finns dock möjlighet till att utesluta överflödiga böcker.

Vid vår dokumentanalys har vi valt att undersöka flera texter med hjälp av ett mindre antal mer övergripande tematiska aspekter. Dessa aspekter har vi tagit fram efter att ha läst Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning. (Johansson, B. och Svedner, PO, 2001). Undersökningsresultat kommer att redovisas bok för bok med hänsyn till följande aspekter som underrubriker.

Bokens innehåll

Hur är rubrikerna/kapitlen upplagda och i vilken ordning är innehållet placerat? För de böcker som inte är läroböcker presenteras här författarens syfte med boken.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Här vill vi se om boken uppfyller styrdokumentens mål, och då framförallt kursplanernas mål i biologi som vi har valt att precisera med hjälp av fem övergripande teman.

1, Organens byggnad och funktion. På denna punkt ser vi till både mannens och kvinnans könsorgan byggnad och funktion.

2, Befruktning. Här tittar vi efter avsnitt som tar upp hur ett barn blir till.

3, Preventivmetoder, eftersom det står angivet preventivmetoder så anser vi att detta kriterium uppfylls om mer än en preventivmetod nämns.

4, Sexuellt överförbara sjukdomar, även här vill vi se fler än ett exempel samt symtom till de olika sjukdomarna.

5, Diskussionsfrågor kallar vi den sista delen. Hit räknas alla exempel på elevaktivitet, diskussionsfrågor, enskilt arbete, värderingsövningar samt gruppuppgifter. Av dessa fem teman så är detta sistnämnda som den etiska aspekten i sex- och samlevnadsundervisningen kopplas till.

Vi undersöker om det även finns andra delar i texten som får ta stort utrymme, men som inte nämns i styrdokumentet.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Här tittar vi framförallt på om något av målen i styrdokumentet saknas, d v s om något av ovanstående fem övergripande teman saknas.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Eftersom vi vill jämföra "pedagogens grundkit" med de böcker som RFSL Ungdom har svartlistat, så får vi även se till de kriterier som RFSL Ungdom har med i sin rapport (Ryng, A. Sysimetsä, T. och Björk Blomqvist, M, 2003). De har angett ett par saker som de anser vara grundläggande kriterier för vad en godkänd lärobok ska innehålla. "Kriterierna för en helt godkänd bok är att den på ett fördomsfritt och icke fördömande sätt tar upp sexuella läggningar som homosexualitet och bisexualitet och även innehåller ett avsnitt om könsidentitet och könsöverskridande beteende där korrekt och saklig information presenteras." Dessa enligt RFSL Ungdom grundläggande kriterier ligger väldigt nära samhällets grundläggande värden som står beskrivna i Lpo 94. Där står det att "Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla." (Lpo 94). Vi ser helt enkelt till om RFSL Ungdoms kriterier finns med i texten eller inte.

Är texten heteronormativ?

Heteronormativitet kan uttryckas bland annat i förväntningar och föreställningar om att en person är heterosexuell tills motsatsen bevisats. Språkligt i en text tar sig normen uttryck i till exempel meningen "din mamma och din pappa", som utgår från att den tilltalade personen/läsaren lever i en familj med föräldrar av respektive kön, ett heteronormativt antagande.

5.3 Studiens tillförlitlighet

Reliabilitet (mätnoggrannhet, tillförlitlighet, dvs. kvaliteten på själva mätinstrumentet). (Stukát, S, 2005)

Vi har tolkat kursplaner och texter så det finns självklart möjlighet till brister i resultatet.

Beroende på hur man tolkar kursplanerna kan man ifrågasätta kvaliteten, men därför har vi valt att precisera hur vi har tolkat kursplanerna. Man kan givetvis ifrågasätta tolkningen och hur vi har preciserat detta. Svårigheten ligger i att kursplanerna är så tolkningsbara.

Validitet (giltighet, dvs. om man mäter det som man avser att mäta). (Stukát, S, 2005)

Vi har valt att göra en komparativ studie där vi jämför böcker av olika ursprung och för olika målgrupper. Fördelarna med att göra en komparativ studie är att man lätt kan se skillnader och likheter mellan böckerna. Nackdelen i vår undersökning är spridningen på målgruppen. Å ena sidan böcker skrivna för pedagoger å andra sidan böcker skrivna för elever. Men detta har vi hela tiden försökt att tänka på och ta hänsyn till när vi har gjort vår studie.

Generaliserbarhet, (dvs. för vem/vilka gäller resultaten). (Stukát, S, 2005)

Vi har gjort ett urval av böcker som vi har tittat närmare på. Då det finns en uppsjö av böcker i ämnet så vände vi oss till RFSU för att få hjälpa med att välja. Där finns även en åsikt som påverkar urvalet men det kändes ändå som en relevant urvalsmetod. Med vårt resultat vänder vi oss till pedagoger som vill ha alternativt material till sex- och samlevnadsundervisningen.

6. Resultat

6.1 Läroböcker i biologi

Av RFSL Ungdoms sju svartlistade böcker har vi valt att titta närmare på de böcker som rör högre åldrarna, d v s åk 6-9 och gymnasiet. Vi har tittat på fyra av fem böcker. Den femte boken har vi inte lyckats få tag på. Resultatet redovisas även i en tabell, se bilaga 1.

Beijer, K. (1990). *LIV: Om växter, djur och människokroppen*

Bokens innehåll

I denna bok finns ingen text kring sex- och samlevnad.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Inga delar rörande sex- och samlevnadsundervisning finns med i boken.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Allt.

Är RFSL Ungdoms grundläggande kriterier med?

Nej, då det inte finns någon text i sex- och samlevnad som tar upp homo- och bisexualitet eller könsidentitet och könsöverskridande beteende så är inte RFSL Ungdoms grundläggande kriterier med.

Är texten heteronormativ?

Eftersom vi endast vill titta på de delar som rör sex- och samlevnad och då dessa inte finns så kan vi inte avgöra detta.

Resultatsammanfattning

Att denna bok är svartlistad är inte svårt att förstå då den helt saknar innehåll i ämnet sex- och samlevnad. Boken har ett kapitel om människokroppen men inte ens de biologiskt inriktade delarna av sex- och samlevnadsundervisningen, könsorgan och befruktning nämns.

Andréasson, B. mfl.(1986). *BIOS: Biologi för högstadiet*

Bokens innehåll

Huvudrubriken för avsnittet sex- och samlevnad heter Att bli vuxen.

Kapitlen i avsnittet följer ordningen och har rubrikerna:

Tillsammans, (kapitlet består av elevuppgifter/diskussionsfrågor), Hormoner – budbärare, Könsorganen, organens byggnad och funktion samt menstruation, Könsdriften vaknar, Samlag och befruktning, Förlossning, Barnlöshet, Abort, Sterilisering, Preventivmetoder, Olika sexuella beteenden, Intimhygien och Sexuellt överförbara sjukdomar.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Alla delar som nämns i styrdokumentet finns med. Både mannens och kvinnans könsorgan byggnad och funktion finns med i boken. Det finns med avsnitt som tar upp hur ett barn blir till. Mer än en preventivmetod anges. Flera exempel ges på sexuellt överförbara sjukdomar samt deras symtom. Boken har även med ett avsnitt med diskussionsfrågor. Boken har med flera kapitel som inte styrks av styrdokumentet.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål
Inget av styrdokumentens mål har uteslutits.

Är RFSL Ungdoms grundläggande kriterier med?
Boken är inte fördomsfri och fördömande.

”Under pressade förhållanden, t ex i en fängelsevistelse, där man endast kan träffa personer av samma kön, kan heterosexuella personer tillfälligtvis visa homosexuella böjelser.” (s. 213).

Är texten heteronormativ?

Texten är heteronormativ. ”En sexuell förbindelse medför stort ansvar. Ansvar för ett eventuellt barn, ... om en tonåring inleder en sexuell förbindelse, är det därför absolut nödvändigt att använda säkra preventivmetoder. Det gäller naturligtvis vuxna också, eftersom människor vill ha samlag oftare än de vill ha barn. ” (s. 208). Här utgår boken från att all sexuell aktivitet kan leda till befruktning, d v s ett heterosexuellt umgänge.

Resultatsammanfattning

Boken har med alla delar som styrdokumentet tar upp och även lite mer, vilket är beundransvärt. I början av boken finns det diskussionsuppgifter för eleverna med rubrikerna, pubertet, sex, preventivmedel, abort, STD (sexuellt överförbara sjukdomar) och könsroller.

Carlsten, A. mfl. (1995). *Biologiboken: För grundskolans senare årskurser Lpo 94*

Bokens innehåll

Huvudrubriken för avsnittet sex- och samlevnad heter Sex- och samlevnad.

Kapitlet i avsnittet följer ordningen och har rubrikerna:

Puberteten, Kapitlet innefattar könsorganens byggnad och funktion, Det sexuella samlivet, Kapitlet innefattar preventivmetoder, Abort, Sexuellt överförbara sjukdomar, Livet förs vidare (Kapitlet innefattar befruktning)

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Både mannens och kvinnans könsorgan byggnad och funktion finns med i boken. Det finns med avsnitt som tar upp hur ett barn blir till. Mer än en preventivmetod anges. Fler exempel på sexuellt överförbara sjukdomar samt deras symtom ges. Boken har även med ett kapitel om Abort.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Boken har inget underlag för diskussion eller elevfrågor.

Är RFSL Ungdoms grundläggande kriterier med?

Boken är fördömande och inte fördomsfri.

”I puberteten kan det förekomma att ungdomar av samma kön umgås sexuellt. Detta kan bero på att driften ännu inte blivit stabil och det betraktas inte som homosexualitet i vanlig mening.” (s. 251). Vad ger detta för signaler till en ung homosexuell läsare?

”Vuxna homosexuella söker ofta en partner bland ungdomar av samma kön. Ett sådant förhållande kan bli ett stort problem för en ung människa.” (s. 251).

Här drar boken alla homosexuella över en kam och kallar dem i princip för pedofiler.

Är texten heteronormativ?

Texten är heteronormativ. Här beskrivs endast ett heterosexuellt umgänge.

”Män och kvinnor kan på olika sätt bli sexuellt upphetsade. En man stimuleras t ex av att se en naken kvinna, en kvinna genom att hon blir smekt av en man.” (s. 249).

Resultatsammanfattning

Även denna bok är svartlistad men inte lika gammal som den föregående utan skriven och utgiven 1995. Boken har med nästan allt som kursplanen kräver utom diskussionsunderlag. Detta är en av de böcker som RFSL Ungdom tycker är värst av alla då den har faktafel och är väldigt kränkande och heteronormativ.

Arenlind, W. (1982) *Biologi 2: faktabok*

Bokens innehåll

Sex- och samlevnadsavsnittet är uppdelat i två större delar, Könsorganen och Samlevnad, vilka i sin tur innehåller flera kapitel.

Kapitlen i delen Könsorganen följer ordningen och har rubrikerna:

Mannens könsorgan och Kvinnans könsorgan.

Kapitlen i delen Samlevnad följer ordningen och har rubrikerna:

Samlag och befruktning, Preventiva metoder, Variationer i sexualdriften, Sexuellt överförbara sjukdomar.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Alla delar som nämns i styrdokumentet finns med. Både mannens och kvinnans könsorgan byggnad och funktion finns med i boken. Det finns med avsnitt som tar upp hur ett barn blir till. Mer än en preventivmetod anges. Flera exempel ges på sexuellt överförbara sjukdomar samt deras symtom. Samlevnadsdelen har även med ett par diskussionsfrågor/arbetsuppgifter till eleverna. Boken har även med flera delar som inte styrks av styrdokumentet.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Inget av styrdokumentens mål har uteslutits.

Är RFSL Ungdoms grundläggande kriterier med?

Boken är inte fördomsfri och fördömande.

Homosexualitet och bisexualitet nämns som hastigast under rubriken variationer av sexualdriften, där nämns även scotofiler (tittare), exhibitionister (blottare), transvestiter, pedofiler, sadister och masochister. Sedan innehåller den fördomar om homosexualitet så som: ”Några är sexuellt intresserade av det egna könet, de är homosexuella. Orsaken till varför en person blir homosexuell tror man beror på uppväxtmiljön.” (s. 36).

Är texten heteronormativ?

Texten är heteronormativ. Även denna bok beskriver endast ett heterosexuellt umgänge.

”Oftast blir mannen lättare sexuellt stimulerad än kvinnan. Hos mannen kan åsynen av en naken kvinna framkalla lust till samlag, medan kvinnans lust växer fram långsammare och vid smekningar.” (s. 29).

Resultatsammanfattning

Boken är äldst och även svartlistad av RFSL Ungdom. Bokens upplägg skiljer sig från de andra då kapitlet människokroppen börjar med avsnittet sex- och samlevnad. Boken har med allt som kursplanen kräver.

6.2 RFSU "Pedagogens grundkit"

Nedan presenteras de böcker som vi valt ut efter samtal med Hans Olsson på RFSU. Eftersom dessa böcker inte går under titeln läroböcker så presenterar vi även författarens syfte med boken. Resultatet redovisas även i en tabell, se bilaga 1.

Centerwall, E. (1995) "Kärlek känns! Förstår du" Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan

Bokens innehåll

"Kärlek känns! Förstår du" är ett referensmaterial framtaget av Skolverket. Boken är tänkt som en grundbok för lärare i grundskolan och gymnasiet. Där man vill ta upp några fundamentala mänskliga behov så som kärlek, sexualitet, samhörighet och familj. Boken bygger på samtal och hur man kan föra samtal kring sexualitet och samlevnad.

Kapiteln i Kärlek känns! Förstår du följer ordningen och har rubrikerna:

Vägledaren, Historiska teman, Kärlek, sexualitet och identitet, Tonåren i siffror, Samtalsvägar och Vardagens kunskap.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Både byggnad och funktion på både mannens och kvinnans könsorgan finns med. Men det finns inga bilder på anatomin utan det är bara text som är till för läraren. Boken tar väldigt kort upp befruktning. Flera preventivmetoder beskrivs. Boken tar även upp olika sexuellt överförbara sjukdomar samt deras symtom. Sedan tar även boken upp samlevnad i form av kärlek, sexualitet och identitet. Man ger även tips på diskussionsämnen i sex- och samlevnadsundervisningen. "Diskussioner om "djur man tycker om" kan leda till samtal om vad kärlek kan vara." (s. 98). Boken har med flera delar som inte styrks av styrdokumentet så som statistik om tonåringar allt från samlagsdebutålder till hur många procent som har haft sexuellt överförbara sjukdomar.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Inget av styrdokumentens mål har uteslutits.

RFSU Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar upp RFSU Ungdoms grundläggande kriterier, olika sexuella läggningar, samt könsidentitet och könsöverskridande beteende. Den tar även upp problemen med att växa upp och sökandet på könsidentitet som många unga upplever, som ett exempel med ett personligt brev där eleverna får läsa brevet för att sedan svara på det.

"Hej!

Jag har länge tänkt prata med dig om en sak, men det är så svårt. Du kanske inte vill vara kompis med mig mer.

Jag vet inte om jag är "normal" eller om jag är böj. Det känns som om jag är annorlunda på något vis, och jag har aldrig blivit kär "på riktigt" i en tjej.

Allting känns så rörigt, och det finns ingen jag kan snacka med. Säg inget till någon och förstör det här brevet.

Vad ska jag göra?

Tobias" (s. 115)

Är texten heteronormativ?

Nej vi anser att texten inte är heteronormativ.

Resultatsammanfattning

Boken täcker upp kursplanernas mål i sex- och samlevnadsundervisning och kan ge ett betryggande stöd för läraren. Samtalet är grunden i boken och man får tips på hur man kan inleda eller jobba med samtalet i klassrummet. Boken har även med uppgifter som låter eleverna ta ställning.

Olsson, H. (2003) *Sexatlas för skolan. Vägvisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan och gymnasiet*

Bokens innehåll

Sexatlas är en vägvisare som är tänkt att vara ett stöd för skolan för att kunna strukturera och analysera sex- och samlevnadsundervisningen. Med hjälp av sexatlas ska man kunna granska och reflektera över sin verksamhet på ett systematiskt och medvetet sätt, för att bibehålla eller utveckla verksamheten. Detta arbetssätt brukar även kallas för att man gör en kvalitetssäkring. Kapitlen i Sexatlas följer ordningen och har rubrikerna:

Inledning, Varför vi har gjort en vägvisare, Utgångspunkter för sex- och samlevnadsundervisningen, Att planera sex- och samlevnadsundervisningen, Sex- och samlevnad i läro- och kursplaner, Hur vägvisaren kan användas, Frågorna; (diskussionsfrågor för personal).

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Sexatlas är som RFSU kallar den, en vägvisare i sex- och samlevnadsundervisning. Därmed tar boken endast upp vissa delar av styrdokumentet. Den fokuserar på samtalet eller diskussionen i undervisningen som är del av styrdokumentens mål.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

De resterande delarna ur styrdokumentens mål, könsorganens byggnad och funktion, befruktning, preventivmetoder samt sexuellt överförbara sjukdomar har inte tagits med.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar upp RFSL Ungdoms grundläggande kriterier, olika sexuella läggningar, samt könsidentitet och könsöverskridande beteende. Boken betonar RFSUs grundläggande tre friheter; frihet att välja, frihet att njuta och frihet att vara.

Är texten heteronormativ?

Nej vi anser att texten inte är heteronormativ. Då boken tar upp de tre friheterna; frihet att välja, frihet att njuta och frihet att vara. Där de även tar upp att man måste jobba med könsmyter som finns i samhället.

Resultatsammanfattning

Boken täcker inte upp styrdokumentens mål men är välarbetad för sitt syfte som vägvisare för det pedagogiska arbetet med sex- och samlevnadsundervisning. Det finns flera olika sätt att arbeta med sexatlasen. Den kan användas av arbetsgrupper, individuellt eller av skollädares, det ena utesluter inte det andra. Man väljer själv hur djupgående eller omfattande man vill arbeta med vägvisaren. I sexatlasen finns det med över femtio frågor som riktar sig till pedagoger som ska arbeta med sex- och samlevnadsundervisning. Dessa frågor

är uppdelade i fyra olika teman, förutsättningar, innehåll och metod, organisation samt planering och ansvar. Om man som skola eller arbetslag tillsammans tar sig igenom och besvarar dessa frågor så får man en väl genomarbetad undervisning.

Centerwall, E. (2003) *Sexualiteter*

Bokens innehåll

Enligt författaren är boken *Sexualiteter* ämnad för enskilda studier, diskussionsgrupper, seminarier och vid jämförelser mellan kulturer. Boken kan även användas för att skapa en studieplan eller en handledning i sexualupplysning.

Kapitlen i *Sexualiteter* följer ordningen och har rubrikerna:

Vad är sexualitet?, Syften med sexualupplysning?, Min sexualitet, Att bryta tystnad, Skapandet av sexuell identitet samt Sexualupplysning.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Boken diskuterar och tar upp sexualitet ur olika kulturer. Saker som preventivmetoder, könssjukdomar och olika sexuella läggningar diskuteras ur olika kulturella aspekter. Många exempel ges från olika kulturer. Detta ger läsaren en stor inblick i andra kulturers ståndpunkter och traditioner.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

De resterande delarna ur styrdokumentens mål, könsorganens byggnad och funktion samt befruktning har inte tagits med. Preventivmetoder och sexuellt överförbara sjukdomar nämns flyktigt i texten men inga djupare genomgångar finns.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar upp RFSL Ungdoms grundläggande kriterier, olika sexuella läggningar, samt könsidentitet och könsöverskridande beteende. "Homosexuella känslor är inte en fråga om ett val, som det oftast beskrivs. Det är en inre övertygelse och en förmåga att älska någon som tillhör ens eget kön." (s. 87). Även denna bok betonar RFSU:s grundläggande tre friheter; frihet att välja, frihet att njuta och frihet att vara.

Är texten heteronormativ?

Nej texten är inte heteronormativ.

Resultatsammanfattning

Boken täcker inte upp styrdokumentens alla mål då den saknar innehåll gällande könsorganens byggnad och funktion samt befruktning. Bokens mångkulturella tema gör boken relevant för dagens skola, då många av dagens elever har en mångkulturell bakgrund. Med hjälp av denna bok kan toleransen för andra kulturer öka.

Röda tråden - handbok i sexualitet och samlevnad. (1995)

Bokens innehåll

Röda tråden är en handbok i sexualitet och samlevnad, framförallt till skolans sex- och samlevnadsundervisning. I varje kapitel finns en inledande text som är problematiserande eller anger ett förhållningssätt. Här finns också metoder som kan användas i sex- och samlevnadsundervisning. Fokus ligger på bearbetning av kunskap, värderingar och erfarenheter som bygger på aktivt deltagande av ungdomarna själva. Kapitlen i *Röda tråden* följer ordningen och har rubrikerna:

Inledning, Planering, Självkänsla, (exempel på övningar), Relationer, (exempel på övningar), Sexualitet & preventivmedel, (exempel på övningar), Etik, (exempel på övningar), Sexualitetens avigsidor, (exempel på övningar), Värderingsövningar, (exempel på värderingsövningar), Fördjupningstexter för pedagogen, Litteratur, informationsmaterial, videofilmer, utställningar, utbildningar. Här finns metodlitteratur, lästips till ungdomarna, fördjupningslitteratur till varje kapitel mm. Stor vikt läggs på elevuppgifter/diskussionsfrågor/övningar mm.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

I kapitlet om Relationer finns det med elevuppgifter/diskussionsfrågor kring könsroller. I kapitlet sexualitet & preventivmedel finns de vanligaste preventivmedel presenterade, kondomer, p-piller och akut p-piller. Gällande sexuellt överförbara sjukdomar så tar boken upp vissa av dem, klamydia, kondylom gonorré och HIV/AIDS. Boken tar även upp sjukdomarnas symtom. Diskussionsfrågor/elevuppgifter finns det till varje kapitel och det utgör en stor del av hela boken.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

De delar ur styrdokumentens mål som inte ingår i boken är könsorganens byggnad och funktion samt befruktning. Det nämns i den inledande texten i Introduktion att ”faktauppgifter och statistik om till exempel anatomi och sjukdomar finns att hämta i annan litteratur och ingår inte i handboken”.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Gällande könsidentitet och könsöverskridande beteende så finns det ett par diskussionsfrågor/elevuppgifter för könsidentitet och en värderingsövning gällande könsöverskridande beteende. Boken tar även upp homo- och bisexualitet på ett fördomsfritt och ickefördömande sätt i ett helt kapitel om homo- och bisexualitet. ”Tonåren är en omtumlande tid. De inre bilderna stämmer inte längre överens med de yttre erfarenheterna. För den homo- eller bisexuella tonåringen blir detta extra tydligt.” (Fördjupningstexter kap. 9:4).

Är texten heteronormativ?

Det finns en del berättelser som beskriver heterosexuella relationer och som eleverna ska ta ställning till. Men när texterna vänder sig till läsaren och ställer frågor om relationer så används uttrycket partner eller kille/tjej.

Resultatsammanfattning

Röda tråden täcker inte upp styrdokumentens mål då den saknar könsorganens byggnad och funktion samt befruktning. Gällande diskussionsfrågor så är den väldigt omfattande. Alla elevuppgifter, diskussionsfrågor och övningar ger en stor idébank och hjälp för planering av undervisning. Alla preventivmedel finns inte nämnda i texten men enligt Röda tråden så är det p-piller och kondomer som är de vanligaste preventivmedlen bland ungdomar. Då antar vi att det är av den anledningen endast dessa är nämnda.

Nevin, T. (2002). *Fittfakta- en skrift om kvinnans kön*

Bokens innehåll

Boken börjar med en inledande mindre del, Fittfakta som diskuterar titeln på boken och det kvinnliga könets namn. Sedan är boken uppdelad i två större delar Kvinnans yttre könsorgan och Kvinnans inre könsorgan. Kvinnans yttre könsorgan beskriver ingående venusberget, de

två yttre blygdläpparna, Bartolinis körtlar, fordyce körtlar, de två inre blygdläpparna, klitoris, mellangården och ändtarmsöppningen. Kvinnans inre könsorgan beskriver ingående slidan, lubrikation, G-punkten, kvinnlig utlösning, bäckenbottenmuskulaturen, livmodern, äggstockarna, kvinnlig könsstymning, lust och onani, orgasm och gynekologisk undersökning.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Av de delar som nämns i styrdokumentet finns endast det kvinnliga könsorganets byggnad och funktion med.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Övriga delar ur styrdokumentet har uteslutits, det manliga könsorganets delar och funktion, befruktning, preventivmetoder, sexuellt överförbara sjukdomar samt diskussionsfrågor.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar inte upp sexuella läggningar som homosexualitet och bisexualitet. Boken innehåller inte heller något avsnitt om könsidentitet och könsöverskridande beteende.

Är texten heteronormativ?

Vi ser inte att texten är heteronormativ, den beskriver det kvinnliga könet för läsare oberoende av sexuell läggning.

Resultatsammanfattning

Fittfakta täcker bara upp delen om just det kvinnliga könets byggnad och funktion i kursplanerna. Den tar upp både de yttre och de inre könsorganen och även lust och onani och beskriver hur en gynekologisk undersökning går till.

Laack, S. (2002). *Kukkunskap - en skrift om mannens kön*

Bokens innehåll

Boken börjar med en inledande mindre del, Kuk-kunskap som diskuterar titeln på boken och det manliga könets namn. Där diskuteras även termen andrologi. Sedan är boken uppdelad i två större delar Utseende och Mannens inre könskörtlar. Utseende beskriver ingående förhud, omskärelse, trång förhud, pungen, testiklar, testosteron, spermier, bitestikeln, sädesledarna samt sädesvätska och orgasm. Mannens inre könskörtlar beskriver ingående sädesblåsorna, prostatakörteln, cowpers körtlar, sperma/sädesvätska, penis, erektion, utebliven erektion, kukstorlek, krökt erektion, knottror på penis, fordyce körtlar, penila papler, ballhugg, vart vänder man sig, hur går en undersökning till?, hur går provtagning till?, klamydiaprov, gonorréprov, HIV, syfilis, herpes, kondylom/könsvårter och direktprov.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Av de delar som nämns i styrdokumentet finns endast det manliga könsorganets byggnad och funktion med. Boken tar även kort upp undersökningsmetoder för könssjukdomarna men inget om sjukdomarnas symtom.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Övriga delar ur styrdokumentet har uteslutits, kvinnans könsorgan byggnad och funktion, befruktning, preventivmetoder, sexuellt överförbara sjukdomar samt diskussionsfrågor.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar inte upp sexuella läggningar som homosexualitet och bisexualitet. Boken innehåller inte heller något avsnitt om könsidentitet och könsöverskridande beteende.

Är texten heteronormativ?

Vi ser inte att texten är heteronormativ, den beskriver det manliga könet för läsare oberoende av sexuell läggning.

Resultatsammanfattning

Kukkunskap täcker bara upp delen om just det manliga könsorganet byggnad och funktion i kursplanerna. Den tar upp både utseende och de inre könskörtlar och beskriver hur provtagning för olika könssjukdomar går till.

Berg, B (2005) *Genuspraktika*

Bokens innehåll

Syftet med Genuspraktika är enligt författarna att erbjuda läsaren kunskap om hur man kan utveckla metoder som tillåter både flickor och pojkar att utveckla sina unika personligheter. Via både teori som förslag på metoder, verktyg och råd vill författarna inspirera lärare att utveckla arbetssätt som gör det möjligt att nå jämställdhet i skolan.

Kapitlen i Genuspraktika följer ordningen och har rubrikerna:

Från könsmyter till genusmedvetenhet, Skolan ur ett genusperspektiv, Metoder att öka jämställdheten bland lärare, Yrkespraktik och yrkesetik, Pedagogiskt arbete för jämställdhet samt Genusstrategi för arbetslaget.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

Då boken är gjord för lärare så finns inga av styrdokumentens mål med utan detta är tips på hur man kan jobba i skolan med genusmedvetenhet. Den tar upp hur det ser ut i skolan idag med jämställdheten mellan könen, hos elever, lärare och skollärovervakningen. Konkreta tips på vad man skall tänka på och hur man kan jobba för att få det mer jämställt både med elever och inom lärovervakningen.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Alla mål har uteslutits.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken tar inte upp sexuella läggningar som homosexualitet och bisexualitet. Boken innehåller inte heller något avsnitt om könsidentitet och könsöverskridande beteende. Men boken behandlar ämnet jämställdhet mellan kvinnor och män, vilket tas upp i Lpo 94.

Exempel på reflektioner för lärare

”Hur mycket leker eller umgås dina elever över könsgränserna?

Finns det situationer då du skulle föredra könssegregerade grupper, i så fall vilka?” (s. 27)

Är texten heteronormativ?

Vi ser inte att texten är heteronormativ, den tar upp genus och är för en jämlik skola.

Resultatsammanfattning

Det är en grundläggande och omfattande bok i ämnet genus som tar upp det mesta inom skolans värld. Dessutom ger boken tips till läraren på metoder och modeller att jobba med i skolan.

Olsson, H. mfl. (2003) *Kondomboken - handledning med elevmaterial från RFSU*

Bokens innehåll

Kapitlen i kondomboken följer ordningen och har rubrikerna:

Boken om kondomer, Kondomsnack, Kondomtillverkning, Kondomhistoria, Metoder, Erektion och kondom, Glidmedel, Att sätta på kondom, Frågelådan, Utdelning, Sex och risktagande samt RFSU:s kondomer.

Vad har tagits med av styrdokumentens mål

En preventivmetod beskrivs väldigt ingående, kondom. Det manliga könsorganet beskrivs i samband med kondomanvändning. Sexuellt överförbara sjukdomar nämns i samband med diskussion kring risktagande. Värderingsövningar tar stor plats i boken under rubriken metoder. Andra delar som får stort utrymme men som inte nämns i styrdokumentet är kondomtillverkning och kondomhistoria.

Vad har uteslutits av styrdokumentens mål

Könsorganens byggnad och funktion, befruktning, fler preventivmetoder än kondom samt genomgång av de olika sexuellt överförbara sjukdomarna samt symtom.

RFSL Ungdoms grundläggande kriterier

Boken har ingen del som konkret tar upp homo- och bisexualitet, inte heller någon del som tar upp könsidentitet eller könsöverskridande beteende.

Är texten heteronormativ?

Texten är inte heteronormativ. Överallt där en relation av någon sort beskrivs så finns alla tänkbara sexuella relationer angivna som exempel.

Exempel från en diskussionsfråga:

”Vem är det som har ansvar för att kondom används? Varför?

När en tjej och en kille har sex med varann?

När två killar har sex med varann?” (s. 44)

Resultatsammanfattning

Kondomboken är en väldigt ingående bok gällande kondomer och kondomanvändning. Den tar upp möjliga problem som kan uppstå vid kondomanvändning, allt ifrån inköp av kondom till, vart man ska göra av den efter att den är använd. Den har också mycket värderingsövningar där eleverna får tycka och tänka fritt. Texten i boken vänder sig till alla sorters läsare, inte enbart till heterosexuella.

7. Diskussion

Här har vi valt att förts presentera våra tankar kring de olika läroböckerna i biologi, för att sedan sammanfatta dessa. Därefter presenterar vi våra tankar kring ”pedagogens grundkit” bok för bok, för att sedan, även här sammanfatta dessa. I sammanfattningen besvarar vi våra två frågeställningar.

7.1 Läroböcker biologi

Beijer, K. (1990). *LIV: Om växter, djur och människokroppen*

Att en gammal text om sex- och samlevnad kan vara dåliga och kränkande kan vi förstå, men att denna del helt saknas i en bok som den här är för oss helt obegripligt. Det finns inte heller någon förklarande text i boken som talar om varför de valt att utesluta sex- och samlevnad ur boken. Boken tar upp kroppen och dess organ men utesluter just könsorganen byggnad och funktion.

Andréasson, B. mfl.(1986). *BIOS: Biologi för högstadiet*

Denna bok har givit titeln till RFSL Ungdoms rapport ”*Homosexualitet är inte olagligt om man är över 15 år*” och det är ett citat från bokens text om homosexuella där man diskuterar vad som är normalt. Till bokens försvar kan man tycka att den är gammal då den skrevs 1986. Det man kan hoppas på är att boken inte används på skolor idag, då texten uppfattas heteronormativ och ibland är riktigt kränkande. Frågorna som ställs till eleverna under rubriken könsroller är formulerade så att de snarare förstärker rollerna än att endast väcka tankar och frågor tycker vi. Frågan ”Vem (pojke eller flicka) kommer att använda följande saker: strykjärn, målarpensel, kamera, stekpanna, dammsugare, fotboll, skiftnyckel, miniräknare, blomkruka, blöja?” (s. 195) får oss att inse att synen på könsroller har förändrats sedan boken skrevs -86. Om frågan hade ställts till elever idag så hade svaren inte varit så uppenbara som vi tror att de var menade att vara för 20 år sedan.

Carlsten, A. mfl. (1995). *Biologiboken: För grundskolans senare årskurser Lpo 94*

Att detta är en av de mest kränkande och värsta böckerna enligt RFSL Ungdoms rapport kan man förstå. Denna bok anklagar mer eller mindre alla homosexuella för att vara pedofiler. Rubriken ”Variationer i det sexuella beteendet” kan man ifrågasätta när texten om homosexuella klumpas ihop med texten om blottare. Boken är bara 11 år gammal men när man läser texten i den så känns det som om 30 år verkar mer rimligt. Denna bok påverkar troligtvis en ung läsare mycket negativt i relation till dagens normer och värden. En ung läsare som söker texter om homosexualitet att identifiera sig kan känna sig vilsen.

Arenlind, W. (1982) *Biologi 2: faktabok*

Denna bok börjar avsnittet människokroppen med sex- och samlevnad vilket vi ser som ovanligt, det är den enda av de böcker vi tittat på som gör det. Trots dess ålder tar boken upp alla mål i styrdokumentet. Vi reagera starkt på innehållet under rubriken ”Variationer av sexualdriften” där man klumpar ihop homosexuella och bisexuella med pedofiler och blottare. Där påstår man även att orsaken till homosexualitet beror på uppväxtmiljö och att pedofiler är oskyldiga farbröder som vill bjuda barn på godis.

Sammanfattande diskussion läroböcker i biologi

Trots att dessa böcker är svartlistade av RFSL så täcker flera av böckerna upp styrdokumentens mål. Sedan innehåller de faktafel och är rent av kränkande och det måste man ta på allvar och inte använda böckerna i undervisningen. Några av böckerna kanske

skulle passa bättre i en antikaffär än i skolan. Då samhället förändras med rasande fart och attityden i samhället har blivit annorlunda på väldigt kort tid så ställs det höga krav på läromedlen och att de ska vara aktuella och uppdateras.

7.2 RFSU "Pedagogens grundkit"

Centerwall, E. (1995) *"Kärlek känns! Förstår du" Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan*

Detta är en av de böcker som enligt vår undersökning täcker upp alla mål i kursplanen för biologi med en förbehållning då den är skriven till läraren. Den är mycket välskriven och ger läsaren/pedagogen en bra grund att stå på. Den ger konkreta exempel på hur man kan inleda diskussioner, vilket kan vara en bra hjälp till att komma igång med undervisningen. Den är skriven som ett referensmaterial och är framtagen av skolverket. Frågan är om den används av lärarna ute på skolorna och om de drar nytta av de tips och exempel som nämns. Detta har vi dock inte undersökt. Vi tycker det är en bra bok att ha med sig som bakgrundsmaterial trots att den är drygt 10 år gammal. Har man läst denna bok och lär sig använda de exempel som nämns tror vi att man är ganska bra förberedd inför sex- och samlevnadsundervisningen.

Olsson, H. (2003) *Sexatlas för skolan. Vägvisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan och gymnasiet*

Enligt RFSU har vi här en värdefull vägvisare. Det stämmer ganska bra då den ger läsaren/pedagogen en möjlighet att skapa eget förhållningssätt och en möjlighet att se på sin egen verksamhet. Det är en liten tunn bok fast med mycket innehåll, men den täcker inte upp alla mål i kursplanen för biologi. Däremot har boken mer än 50 frågor som man skall använda i sitt arbetslag för att förbättra sex- och samlevnadsundervisningen. En bra bok att använda om man ska göra en nystart av sex- och samlevnadsundervisningen på en skola.

Centerwall, E. (2003) *Sexualiteter*

Sexualiteter täcker bara upp ett av målen i kursplanen för biologi och det är målet med diskussionsfrågor, då hela boken vänder sig till diskussionsgrupper. Boken är tänkt att kunna skapa ett underlag för sexualupplysning i ett mångkulturellt sammanhang. Det är ganska tydligt då den tar upp flera exempel på hur man kan tänka i olika kulturer i olika sammanhang. Detta är en bra bok att använda om man jobbar i en skola med elever som har olika kulturella bakgrunder, eller om man bara vill belysa den aspekten mer.

Röda tråden - handbok i sexualitet och samlevnad. (1995)

Röda tråden har inte med alla delar av de mål som finns i kursplanen för biologi utan saknar könsorganens byggnad och funktion samt befruktning. Men det står angivet i början av boken att dessa delar får man hämta i annan litteratur. Boken har många diskussionsfrågor och elevuppgifter vilket vi tycker är bra. Lafa (Landstinget förebygger aids) som har gett ut Röda tråden kallar det för en "handbok i sexualitet och samlevnad" och det håller vi med om att det är. Hela boken känns mycket välarbetad och gedigen.

Nevin, T. (2002). *Fittfakta - en skrift om kvinnans kön*

Denna lilla bok är väldigt omfattande och tar upp just det vi tror ungdomar skulle vilja veta om det kvinnliga könet. Fittfakta är en av de böcker vi skulle kunna tänka oss att man kan använda med eleverna. Texterna är väldigt bra men boken innehåller bilder på det kvinnliga könet som skulle kunna uppfattas som stötande bland ungdomar. Boken tar bara upp det kvinnliga könet vilket gör att den inte når upp till några mål i kursplanen för biologi men vi förlåter den för det.

Laack, S. (2002). *Kukkunskap - en skrift om mannens kön*

Även denna lilla bok tar just som titeln säger upp mannens könsorgan. Vilket gör att den inte når upp till några mål i kursplanen för biologi. Men precis som Fittfakta tror vi att den svara på de frågor som ungdomar har om det manliga könet. Texterna är väldigt bra men boken innehåller bilder på det manliga könet som skulle kunna uppfattas som stötande bland ungdomar.

Berg, B (2005) *Genuspraktika*

Genuspraktika tittar på hur genusfördelningen ser ut i skolan idag och även hur man kan jobba med genus i skolan. Boken tar inte upp några av målen i kursplanen för biologi däremot tar boken upp jämställdhet mellan kvinnor och män som är ett av samhällets grundläggande värden i Lpo 94. Detta är en viktig del att arbeta med i skolan för att uppnå jämställdhet mellan eleverna i skolan.

Olsson, H. mfl. (2003) *Kondomboken - handledning med elevmaterial från RFSU*

Kondomboken tar grundligt upp allt om kondomer, allt ifrån tillverkning, historia till hur en kondom används. Det är en bra och välskriven bok. Det finns även ganska mycket elevmaterial som man kan kopiera. Frågan är om man behöver en hel bok endast om kondomer. Detta diskuteras i början av boken och slutsatsen är att det nog behövs en bok ändå. Kunskaperna om kondomer finns hos allmänheten men användningen är inte lika utbredd som kunskaperna. Kondomen är ett preventivmedel men till skillnad från övriga preventivmedel så är kondom även ett skydd mot sexuellt överförbara sjukdomar. Därför anser författarna att det behövs en bok endast om kondomer.

Sammanfattande diskussion ”Pedagogens grundkit”

”Pedagogens grundkit” består av två böcker som ingående beskriver könsorganen. De övriga sex böckerna kan man kort sammanfatta som lärarhandledningar av olika slag. En sak har alla dessa lärarhandledningar gemensamt, de innehåller alla många exempel på olika diskussionsuppgifter, värderingsövningar, metodavsnitt mm. Där finns det mycket att hämta för att föra en dialog med eleverna på olika sätt.

När vi tittar på grundkitet som helhet så uppfyller det alla målen i kursplanen för biologi och mer därtill. Men för att uppfylla de mål som finns i kursplanen för biologi så räcker det med några eller till och med en bok enligt vår undersökning. ”Kärlek känns! Förstår du” är den enda bok som tar upp alla mål ur kursplanen för biologi. Den har dock inga anatomiska bilder på könsorganen så det kan vara bra att komplettera boken med exempelvis Fittfakta och Kukkunskap. Man kan även använda delar ur ”pedagogens grundkit” som komplement till andra läroböcker i biologi än de som vi har tittat på i det här arbetet. De flesta läroböcker i biologi innehåller avsnitt med anatomiska bilder på könsorganen samt ett avsnitt om befruktning - d v s hur ett barn blir till, vilket oftast saknas bland böckerna i ”pedagogens grundkit”. Sedan kan man komplettera med någon bok ur grundkitet till någon del som man vill fördjupa sig i eller om eleverna har några särskilda önskemål, exempelvis boken Sexualiteter som tar upp sexualiteten ur olika kulturella perspektiv. Läroböckerna i biologi får trots allt inte glömmas av. Det är ju inte bara sex- och samlevnad eleverna ska ta sig igenom på grundskolan, kursplanen i biologi innehåller ju så mycket mer, vilket läroböckerna oftast täcker upp.

Om vi ska titta kritiskt på ”pedagogens grundkit” så saknas avsnittet befruktning, men vi saknar även mer material riktat direkt till eleven, d v s så kallade ”fakta texter”. Det finns

massor med exempel på lämpligt elevmaterial upprädat i exempelvis Röda tråden. Då ser vi på det som blivande lärare ur en ekonomisk synvinkel och i den ständiga bristen av tid. Pedagogen ska hinna läsa igenom och plocka ut lämpligt material och sedan beställa in detta för sin undervisning.

Att ”Pedagogens grundkit” gagnar eleverna är vi helt övertygade om då de har väldigt mycket diskussionsunderlag, värderingsövningar och elevaktiviteter. Pedagogen som har läst och reflekterat över denna litteratur får även en helt annan insikt och kunskap, än om pedagogen bara studerat läroböcker i biologi. Man ser tydligt att RFSU vill rikta undervisningen mer åt en diskussionsbaserad undervisning än åt den traditionella biologiska undervisningen. RFSU utgår ifrån att pedagogen förmodligen redan besitter den biologiska kunskapen och därför fokuserar organisationen på material kring samtal och diskussion. Denna riktning av sex- och samlevnadsundervisningen är inte fel enligt vår mening men eleverna behöver nog fortfarande den rent biologiska genomgången också. Det eleverna framförallt behöver är mer tid och utrymme för samtal och diskussion. ”Pedagogens grundkit” har olika tips på diskussionsupplägg och ger en mycket bra grund för att starta samtal, dessutom tips till olika värderingsövningar med olika etiska aspekter och dilemman. Detta ser vi som en stor fördel jämfört med traditionella läroböcker som oftast ger lite utrymme för diskussion.

Vi rekommenderar varmt detta ”Pedagogens grundkit” till alla pedagoger. Alla arbetar vi ju med barn och ungdomar vars tankar ofta kretsar kring kärlek och sexualitet oavsett var de kommer ifrån.

Förslag på vidare arbete

Vi har valt att inte titta på kostnaderna för ”Pedagogens grundkit” i förhållande till skolans materialbudget. Man kan även titta på kostnaden i förhållande till läroböcker i biologi som skolan köper in. Då är det viktigt att komma ihåg att detta ”pedagogens grundkit” endast täcker upp sex- och samlevnadsundervisning. En annan fråga man kan ställa sig är om det är värt att titta på alternativt material till även övrig biologi undervisning.

Vi har inte heller undersökt i vilken utsträckning ”Pedagogens grundkit” används ute på skolorna. Man skulle kunna undersöka i vilken utsträckning något alternativt material används till sex- och samlevnadsundervisning.

Referenser

- Barron, K. (2004). *Genus och funktionshinder*. Lund: Studentlitteratur
- Forsberg, M (2000). *Ungdomar och sexualitet – en kunskapsöversikt år 2000, nr 2000:15*. Uppsala: Folkhälsoinstitutet
- Hulter, B. (2004). *Sexualitet och hälsa*. Uppsala: Studentlitteratur
- Johansson, B. och Svedner, PO. (2001). *Examensarbetet i lärarutbildningen. Undersökningsmetoder och språklig utformning*. Uppsala: Kunskapsföretaget
- Juvall, T. och ChuChu Petersson, A. (2005). *Sex- och samlevnadsundervisning i skolan*. (2005:1) Stockholm: LAFA
- Lundberg, P.O. (2002) *Sexologi*. Stockholm: Liber
- Nationalencyklopedin: <http://www.ne.se> 2006-04-20 till och med 2006-05-19
- Nysäter, E., (2004) *Vi svenska heterosexuella män som vill ha samlag – en queerfeministisk textanalys av åtta biologiläromedel för högstadiets sex- och samlevnadsundervisning 1977-1995*. D-uppsats genusvetenskap. Södertörns högskola, Södertörn.
- Olsson Hans, RFSU (2006-04-20) Personlig kommunikation
- RFSL <http://www.rfsl.se>
- RFSL Ungdom <http://www.rfslungdom.se>
- RFSU <http://www.rfsu.se>
- RFSU (2004) *Kartläggning av Sex- och samlevnadsundervisningen på Svenska lärarutbildningar* Stockholm: RFSU <http://www.rfsu.se/040928.asp> 2006-04-06
- Rooth, H. Centerwall, E. Olsson, H. Löf, C. och Nilsson, A. (2005). *Hela livet – 50 år med sex- och samlevnadsundervisning*. Stockholm: Myndigheten för skolutveckling
- Ryng, A. Sysimetsä, T. och Björk Blomqvist, M. (2003) ”*Homosexualitet är inte olagligt om man är över 15 år*” *Inkludering och exkludering av homosexuella, bisexuella och transpersoner i biologiböcker*. Stockholm: RFSL Ungdom <http://www.rfslungdom.se/public/biobokgranskning.pdf> 2006-03-28
- Skollagen
[http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?\\${HTML}=SFST_LST&\\${OOHTML}=SFST_DOK&\\${SNHTML}=SFST_ERR&\\${MAXPAGE}=26&\\${TRIPSHOW}=format=THW&\\${BASE}=SFST&\\${FREETEXT}=&BET=1985%3A1100&RUB=&ORG](http://rixlex.riksdagen.se/htbin/thw?${HTML}=SFST_LST&${OOHTML}=SFST_DOK&${SNHTML}=SFST_ERR&${MAXPAGE}=26&${TRIPSHOW}=format=THW&${BASE}=SFST&${FREETEXT}=&BET=1985%3A1100&RUB=&ORG)
- Skolverket, (1999) *Nationella kvalitetsgranskningar 1999, nr 180*, Liber: Stockholm <http://www.skolverket.se/publikationer?id=605>

Skolverket (2000) A: Naturorienterande ämnen
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=23&skolform=11&id=3878&extraId=2087>

Skolverket (2000) B: Biologi
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=24&skolform=11&id=3879&extraId=2087>

Skolverket (2000) C: Idrott och hälsa.
<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0506&infotyp=23&skolform=11&id=3872&extraId=2087>

Stukát, S (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur

Svenska skrivregler (2000) Stockholm: Svenska språknämnden och Liber

Svensk ordbok och Svensk uppslagsbok (1997) Göteborg: Norstedts Ordbok

Utbildningsdepartementet (2001) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet*, Lpo 94.

Velasco, D. (2004) *Sveriges Radio – Skolor behåller kränkande läroböcker*, Sveriges Radio Hämtad 2006-04-06, från
<http://sr.se/ekot/arkiv.asp?DagensDatum=2004-10-18&Artikel=488118>

Wikipedia <http://sv.wikipedia.org/wiki/Heteronormativitet>

Läroböcker Biologi (RFSL Ungdoms svartlista)

Andréasson, B., Bondeson, L., Forsberg, K., Gedda, S., Luksepp, K. och Zachrisson, I. (1986). *BIOS: Biologi för högstadiet*. Örebro: Natur och kultur

Arenlind, W. (1982) *Biologi 2: faktabok*. Solna: Pogo Pedagog

Beijer, K. (1990). *LIV: Om växter, djur och människokroppen*. Stockholm: Skriptor

Carlsten, A. Linnman, G. Linnman, N. Magnusson, L. och Wennerberg, B. (1995). *Biologiboken: För grundskolans senare årskurser Lpo 94*. Stockholm: Liber

RFSU ”Pedagogens grundkit”

Berg, B (2005) *Genuspraktika*. Stockholm: Lärarförbundet

Centerwall, E. (1995) *”Kärlek känns! Förstår du” Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan*. (2:a upplagan) Stockholm: Skolverket

Centerwall, E. (2003) *Sexualiteter*. Stockholm: RFSU

Laack, S. (2002). *Kukkunskap - en skrift om mannens kön*. Stockholm: RFSU

Nevin, T. (2002). *Fittfakta- en skrift om kvinnans kön*. Vaxholm: RFSU

Olsson, H. Centerwall, E. Öhgren, H. Lennerhed, L. och Tikkanen, R. (2003) *Kondomboken - handledning med elevmaterial från RFSU*. Stockholm: RFSU

Olsson, H. (2003) *Sexatlas för skolan. Vägvisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan och gymnasiet*. Stockholm: RFSU

Röda tråden - handbok i sexualitet och samlevnad. (1995). Stockholm: Lafa

Bilaga 1

Kursplanens mål i biologi gällande sex- och samlevnad som vi tittar närmare på:

1. Organens byggnad och funktion. På denna punkt ser vi till både mannens och kvinnans könsorgan byggnad och funktion.
2. Befruktning. Här tittar vi efter avsnitt som tar upp hur ett barn blir till.
3. Preventivmetoder, eftersom det står angivet preventivmetoder så anser vi att detta kriterium uppfylls om mer än en preventivmetod nämns.
4. Sexuellt överförbara sjukdomar, även här vill vi se fler än ett exempel samt symtom till de olika sjukdomarna.
5. Diskussionsfrågor kallar vi den sista delen. Hit räknas alla exempel på elevaktivitet, diskussionsfrågor, enskilt arbete, värderingsövningar samt gruppuppgifter.

De svartlistade böcker ur RFSL Ungdoms rapport vi tittat på är:	Kursplanens mål för biologi				
	1	2	3	4	5
Beijer, K. (1990). <i>LIV: Om växter, djur och människokroppen.</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Andréasson, B. mfl.(1986). <i>BIOS: Biologi för högstadiet.</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Carlsten, A. mfl. (1995). <i>Biologiboken: För grundskolans senare årskurser Lpo 94.</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Nej
Arenlind, W. (1982) <i>Biologi 2: faktabok</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
De åtta titlarna ur ”pedagogens grundkit” är:	1	2	3	4	5
Centerwall, E. (1995) ” <i>Kärlek känns! Förstår du</i> ” <i>Samtal om sexualitet och samlevnad i skolan.</i>	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Olsson, H. (2003) <i>Sexatlas för skolan. Vägvisare för att planera och genomföra sex- och samlevnadsundervisning i grundskolan och gymnasiet.</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja
Centerwall, E. (2003) <i>Sexualiteter.</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja
<i>Röda tråden - handbok i sexualitet och samlevnad.</i> (1995).	Nej	Nej	Ja	Ja	Ja
Nevin, T. (2002). <i>Fittfakta- en skrift om kvinnans kön.</i>	Nej ¹	Nej	Nej	Nej	Nej
Laack, S. (2002). <i>Kukkunskap - en skrift om mannens kön.</i>	Nej ²	Nej	Nej	Nej	Nej
Berg, B (2005) <i>Genuspraktika.</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej
Olsson, H. mfl. (2003) <i>Kondomboken - handledning med elevmaterial från RFSU.</i>	Nej	Nej	Nej	Nej	Ja
¹ Här presenteras det kvinnliga könsorganet mycket ingående.					
² Här presenteras det manliga könsorganet mycket ingående.					